

Življenje in delo učenega moža

Med posamezniki, ki so v novem veku prihajali s Slovenskega in se uveljavili v širšem evropskem prostoru, je bil Janez Vajkard Valvasor. Rojen je bil v kranjski plemiški družini v Ljubljani. Oče je bil lastnik gospostva Medija, mati pa baronica iz družine Ravbar. Šolal se je na jezuitski gimnaziji v Ljubljani. Znanje in življenjske izkušnje je pridobival na potovanjih po evropskih deželah. Bil je tudi prostovoljec v avstrijsko-turški vojni. Po vrnitvi domov se je poročil in kupil gradove Bogenšperk, Črni potok in Lihtenberg. Nadaljnje življenje je posvetil proučevanju svoje domovine, Kranjske. V tujini je namreč spoznal, da v Evropi naših dežel ne poznajo. Odločil se je, da jih predstavi v besedi in sliki. Na Bogenšperku je ustanovil grafično delavnico, prvo na Slovenskem. V njej je zbral risarje in bakrorezce, ki jih je vzdrževal na svoje stroške. Potoval je po deželi in se pogovarjal z ljudmi, zapisoval, risal in meril. Svoja spoznanja je zbral in leta 1689 objavil v nemščini pisanem delu Slava vojvodine Kranjske.

Slava Vojvodine Kranjske je prvi sistematični prikaz kranjske zgodovine, njenega ozemlja in načina življenja. Obsegala je petnajst knjig, v njej pa je tudi več kot tristo upodobitev mest in več kot dvesto drugih slik. V delu so opisani prebivalci, izvor imena dežele, njena geografija in naravne značilnosti. Valvasor je poudaril posebnosti dežele, zgodovino, jezik, šege, navade, običaje, vero, ureditev, zgodovino vojvod in deželnih knezov.

Podobe vsakdanjega življenja dežele Kranjske

Valvasor je najprej opisal geografske značilnosti dežele po posameznih delih: Gorenjska, Dolenjska, Srednja Kranjska, Notranjska in Istra. Opisal je ravnine in doline, reke, gore, vasi in druge značilnosti.

»Ljudje so delavni; to hvalo zaslužijo tako ženske kakor moški. /.../ V snegu in najhujši zimi hodijo včasih bosji po deželi, ne zaradi revščine, ampak ker prezirajo mraz; njih trda vzgoja jim rabi za olajšavo, a nepomehkužena navada namesto čevljev in nogavic. Tudi hodijo možje pozimi vedno z razgaljenimi prsmi in občutijo ostri zrak tem mileje, čim bolj nemili so sami s seboj.«

(Slava Vojvodine Kranjske, 2. knjiga)

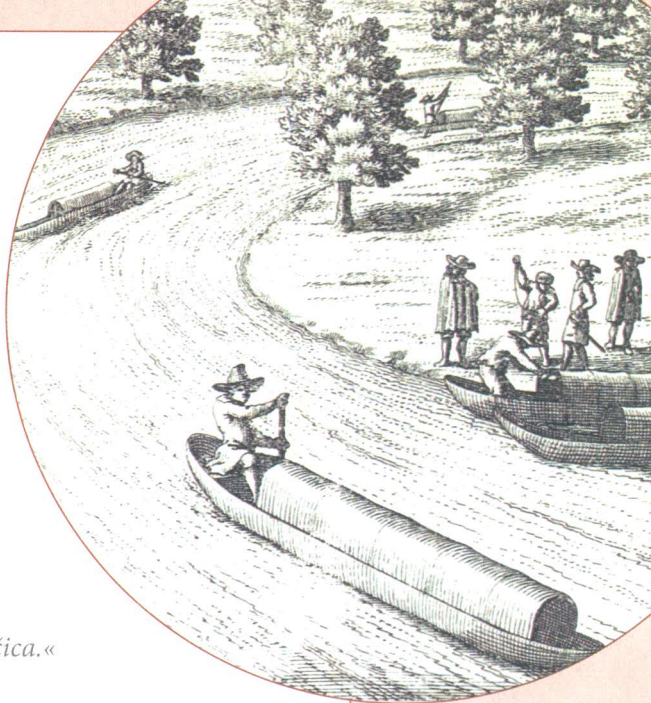
Valvasor je zanimivo opisal tudi vsakdanje življenje Kranjcev, od bivališč do šeg in navad.

»Večina moških si puste rasti dolge lase, nekateri pa si jih dado s škarjami docela vzeti. Povečini nosijo kmetje tudi dolge brade, kajti le malokdo se čisti s škarjami. Na Dolenjskem kakor tudi na Gorenjskem pusti večina bradi nes krajšano rasti, tako da se kozli pred njimi ne morejo ponašati z nobeno prednostjo.«

(Slava Vojvodine Kranjske, 6. knjiga)

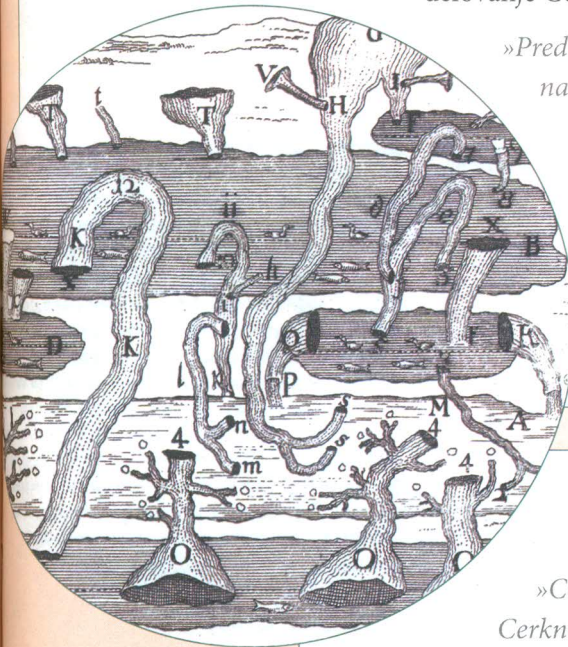
Opis in podobe v Slavi Vojvodine Kranjske prikazujejo hojo kot temeljno prometno obliko. Prebivalci so za delom in po tržnih potrebah največkrat pešali, saj je bilo potrebno tudi ob tovornih živalih in vozovih zaradi slabih cest največkrat hoditi peš. Za hojo so uporabljali različne pripomočke, na primer palico, pri prehodih čez reke hodulje, v snegu pa so si pomagali s krpljami in derezami. Za promet po rekah so uporabljali predvsem čolne, na manjših rekah tudi splave, na morju pa jadrnice. Valvasor je opisal tudi smučanje.

»Poleg tega poznajo kmetje ponekod na Kranjskem, zlasti pri Turjaku in tam okoli, neki redek izum, /.../ namreč, da se spuščajo pozimi, ko leži sneg, po visokem hribovju z neverjetno naglico. V ta namen vzamejo po dve leseni deščici /.../. Spredaj sta deščici ukrivljeni in navzgor zavihnjeni. Na sredi je usnat jermen, da se vtikajo noge vanj; na vsako nogo se pritrjuje po ena taka deščica.«
(Slava Vojvodine Kranjske, 4. knjiga)

Naravne značilnosti in posebnosti dežele Kranjske

Valvasor je na potovanjih po Evropi spoznal kraške pojave. Kranjske kraške jame je opisal v svojem delu Slava Vojvodine Kranjske, zato ga štejemo za prvega jamarja in krasoslovca. Bil je tudi prvi, ki je skušal podrobno preučiti delovanje Cerknškega jezera in ga razložiti.

»Predvsem moramo nekaj povedati o napolnitvi jezera. Napolni se na tale način: Če malo dežuje, pride voda iz Kotla in Češljenice in brizga dva ali tri sežnje visoko. Tudi iz jame, ki iz nje teče studenec Tresenec, bruhne močno in silovito. Če pa močno dežuje in tako silovito grmi, da se zemlje tresе, tedaj bruhne voda na vseh straneh iz doslej opisanih jam /.../ s tako deročo silovitostjo, da bi človek ne verjel, ko bi se ne prepričal z lastnimi očmi. /.../ Takšen nagli dotok napolni jezero, ki ga pred štiriindvajsetimi urami tako rekoč niti kapljice ni bilo, /.../.«
(Slava vojvodine Kranjske, 4. knjiga)

Eden najbolj zanimivih Valvasorjevih zapisov je opis delovanja in srečevanja čarovnic.

»Coprnic in čarovnic je dežela še precej očiščena, razen pri Snežniku, Ložu, Cerknici in Planini, zakaj v tistih krajih, ki leže med velikanskimi divjinami, je včasih nemalo te golazni. Ko pa le kaj o njih zvedo, brž ujamejo ta coprniška babiščeta in jih spravijo na grmado. To jih straši in sili, da se s svojo nesrečno umetnostjo skrivajo /.../.«

(Slava vojvodine Kranjske, 7. knjiga)

AKTIVNOSTI

1. Zakaj lahko rečemo, da je bil Valvasor učen mož?
2. Opiši znanje ljudi v 17. stoletju.
3. Pomisli, za koga so zapisi Janeza V. Valvasorja zanimivi še danes.

ČE TE ZANIMA VEČ O J. V. VALVASORJU

www.bogensperk.si → Informacije o gradu Bogenšperk in njegovi zgodovini.

www.wikipedia.org → Pod geslom Janez Vajkard Valvasor lahko najdemo informacije o njegovem življenju in delu.